

Аналіз адекватності відтворення символіки вірша Емілі Дікінсон “The Soul selects her own Society” у перекладі (на матеріалі українського перекладу В. Кикотя та російського перекладу Б. Львова)

У статті проаналізовано відтворення символів вірша Е. Дікінсон «The Soul selects her own Society» в українському і російському перекладах В. Кикотя і Б. Львова, що належить до актуальних питань перекладознавства. Завдання статті полягають у виділенні, декодуванні символів вірша при здійсненні перекладознавчого аналізу тексту оригіналу з текстами перекладів, що стало новим кроком у вивченні рецепції творчості поетеси носіями вказаних мов й уможливило встановити неадекватне відтворення символів вірша у перекладах.

Ключові слова: переклад, адекватність, символ, перекладознавчий аналіз.

Постановка наукової проблеми та її значення. Сучасний розвиток перекладознавства приділяє особливу увагу проблемам адекватності тексту перекладу (далі – ПТ) до вихідного тексту (далі – ВТ). Досягнення такої адекватності при перекладі поетичного тексту можливе за умови максимально повної передачі як змісту ВТ, так і його форми. Неадекватне відтворення авторського задуму або його суб'єктивна інтерпретація перекладачем може призвести до спотворення ВТ на різних рівнях, у тому числі на прагматичному. У зв'язку з цим важливої уваги набуває відтворення символів, які у поезії відіграють значеннєву роль при здійсненні прагматичного впливу на читача.

Аналіз досліджень цієї проблеми засвідчує, що поезія американської поетеси ХІХ століття Емілі Дікінсон належить до найкращих зразків англійської літератури, що може слугувати багатим матеріалом у дослідженні засобів відтворення символів для іншомовної аудиторії.

Творча спадщина поетеси, яка складає біля двох тисяч віршів, стала надбанням громадськості та прославила Е. Дікінсон лише після її смерті, зробивши поетесу класиком американської літератури. Твори Е. Дікінсон перекладено багатьма мовами світу, у тому числі російською та українською, а інтерес до її особистості не згасає донині. Багато російських перекладачів

працювали над творами Е. Дікінсон і зробили свій внесок з метою ознайомлення читача з творчістю поетеси (О. Айзенштейн, Я. Бергера, С. Долгов, М. Зенкевич, Г. Кружков, А. Кудрявицький, Б. Львов, В. Маркова, Л. Ситник, Т. Стамолова та ін.). Аналіз перекладної літератури українською мовою засвідчує, що на даному етапі творчість поетеси займає маргінальне місце у діяльності вітчизняних перекладачів, про що свідчать нечисленні переклади її поезії, об'єднані у книзі С.Д. Павличко «Дікінсон Емілі. Лірика» (переклади М. Габлевич, О. Гриценка, О. Зуєвського, Є. Кононенко, Г. Кочура, Д. Павличка, М. Стріхи, С. Ткаченка) [6] та незначна кількість перекладів у виконанні В. Кикотя.

Таким чином, актуальність теми даної статті полягає у тому, що, по-перше, головна увага приділяється символам, які у зіставлених лінгвокультурах можуть водночас віддзеркалювати або негативну/позитивну, або амбівалентну оцінку. По-друге, дослідження проблем відтворення символіки як базової категорії поетичного тексту на матеріалі як американської поезії взагалі, так і поезії Е. Дікінсон зокрема, представленої вітчизняному читачеві у небагатьох варіантах українських перекладів, стає новим кроком у розвитку перекладознавства і дозволяє більш об'єктивно говорити про перекладацькі рішення у розв'язанні основного завдання – досягненні адекватності при перекладі та, відповідно, аргументовано робити певні висновки щодо якості перекладених творів.

Мета і завдання статті передбачають окреслення проблем виділення, декодування символів вірша Е. Дікінсон «The Soul Selects her own Society» за умов здійснення перекладознавчого аналізу тексту оригіналу (далі – ВТ) з його перекладами українською мовою у виконанні В. Кикотя (далі – ПТ1) та російською мовою у виконанні Б. Львова (далі – ПТ2) з подальшим установленням ступеня адекватності при відтворенні символіки оригіналу.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Вірш Е. Дікінсон «The Soul selects her own society» датований 1862 роком, що не є випадковим. Уже у назві вірша вжито алітеровані іменники

Soul та *Society*, що мотивовано певними подіями з життя Е. Дікінсон. Поетеса двічі пережила сильні почуття, які у результаті закінчувалися розлукою. Вперше її обранцем став Бенджамін Франклін Ньютон, який багато в чому вплинув на дівчину – направляв її читання, допомагав удосконалювати смак. Проживши в Амхерсті (американському містечку, де все життя прожила Е. Дікінсон) деякий час, Ньютон поїхав, а через три роки помер. У 1855 році Е. Дікінсон познайомилася з Чарльзом Уодсвортом, до якого мала глибоке почуття до самої його смерті. Ч. Уодсворт став для неї другим наставником. Вони регулярно листувалися, поки він не переїхав на Західне узбережжя, після чого листування стало менш інтенсивним. Коли Ч. Уодсворт поїхав, Е. Дікінсон відчула, що частина її душі померла. Вона вже відчувала подібне, коли помер Ньютон. Після від'їзду Ч. Уодсворта Емілі стала майже затвірницею – рідко виходила з дому, завжди одягала білу сукню, ховалася за огорожею. Бачилася вона тільки з близькими друзями, незнайомих людей і багатьох з родичів цуралася, а з 1862 року коло її спілкування різко звузилося [8]. Цього ж року в небезпеці далеко від неї опинилися друзі поетеси, у тому числі Ч. Уодсворт [4]. Ймовірно, ці події з життя поетеси послужили поштовхом для написання вірша «The Soul selects her own Society», у якому поетеса говорить про те, що її душа (*Soul*) сама обирає товариство (*Society*), а для сторонніх туди доступу немає.

Звернемося до аналізу структурно-композиційного та синтаксичного рівнів цього тексту. Вірш складається з трьох строф (12 рядків) та виступає зразком вільного вірша, який, услід за М.Л. Гаспаровим, розуміємо як тип вірша, якому притаманне вільне чергування традиційних рядків різної довжини [3, с. 226]. Для вірша характерна перехресна рима з чергуванням жіночих та чоловічих клаузул, яку обидва перекладачі зберегли. Розмір вірша – 3-4-стопний ямб у парних рядках та 2-стопний ямб – у непарних. У ПТ1 домінувальним розміром є амфібрахій, хоча ямб теж наявний (1, 2, 6 рядки). Для ПТ2 у першій строфі характерний ямб, амфібрахій (третя строфа) та їх поєднання у другій строфі. Отже, обидва перекладачі порушили принцип еквіритмічності, хоча принцип еквілінеарності дотриманий в обох ПТ.

Ідіостилю Е. Дікінсон притаманна індивідуальна пунктуація, яка виражається у використанні значної кількості тире – на 12 рядків цього тексту припадає 17 тире, які сприяють створенню особливих інтонаційно-логічних пауз. Характерними для вірша також є численні переноси: наприклад, у другій строфі *Unmoved – she notes the Chariots – pausing – /At her low Gate*. В. Кикоть намагається зберегти синтаксичні особливості ВТ, а, отже, більш адекватно відтворює елементи пунктуації Е. Дікінсон. У перекладі Б. Львова тире взагалі не збережені. Те ж саме можна сказати про капіталізацію основних лексем вірша, яку у ПТ1 загалом збережено; у ПТ2 капіталізація не відтворена. Таким чином, В. Кикотю вдалося більш адекватно відтворити ВТ на структурно-композиційному та синтаксичному рівнях, чого не можна сказати про ПТ2.

Звернемося безпосередньо до зіставного перекладознавчого аналізу ВТ з ПТ1 та ПТ2 на лексико-семантичному рівні, привертаючи особливу увагу передачі символіки створюваного образу ВТ при перекладі. Вірш починається вживанням поетесою алітерованих іменників *Soul* та *Society* із залученням капіталізації, яка актуалізує їх як власні назви. Саме душі, як внутрішньому світу людини та як живій істоті, поетеса довіряє у виборі свого товариства (оточення). Вдаючись до персоніфікації, душу (*Soul*) поетеса наділяє якостями, притаманними живій істоті, у даному випадку – жіночого роду: *The Soul selects her own Society – / Then – shuts the Door – / To her divine Majority – / Present no more* – [12, с. 859]. Персоніфікацію у ПТ1 та ПТ2 збережено за рахунок вживання дієслів, що описують дії душі як живої істоти: *Душа сама обира Товариство – / I - **двері** на Ключ – / Не втрапиш до неї в небесну Світлицю – / Хоч як не канюч* – [7, с. 95] та *Душа сама выбирает общество, / И **дверь** закрой! / И больше её высочество / Не беспокой!* [5]. Важливе символічне навантаження належить лексемі *двері* (*Door*), яка має такі потрактування: «a passage from one place to another, between different states, between lightness and darkness; a closed door represents rejection, protection, secrecy, exclusion, and imprisonment» [14]. Таким чином, душа, тобто внутрішній світ поетеси, «замикаючи свої двері», «запускає» до себе лише обраних, не допускаючи

сторонніх вторгнень та захищаючись від них. У ПТ1 перекладач користується прийомом ампліфікації – *двері на ключ*, що інтенсифікує, однак, не порушує значення «закривання» внутрішнього світу людини від сторонніх. Щодо ПТ2, то дану думку перекладачем передано за рахунок вислову *дверь закрой*. У контексті ліричного розуміння поетесою душі спонукальне речення трансформує модальність висловлювання та різким темпоритмом змінює мелодику ліричної оповіді, що сприяє виникненню у читача відчуття присутності третього ліричного героя у тексті, що повністю суперечить ВТ.

Далі поетеса зазначає: *To her divine Majority – / Present no more* – [12, р. 859]. У даному контексті вживання *divine Majority* виконує функцію самоіронії, оскільки поетеса стверджує, що, на відміну від її «небожественної» душі, довколишнє суспільство наділене «божественними» якостями. Ймовірно, самоіронія викликана відчуттям несхожості поетеси на більшість пересічних людей, що у результаті призвело до спілкування лише з «обраними» та затвірницького способу життя. У ПТ1 перекладач говорить про *небесну Світлицю*, надаючи душі поетеси божественної святості, що суперечить думці ВТ, адже Е. Дікінсон за рахунок самоіронії спростовує небесне походження своєї душі. У ПТ2 перекладач вживає словосполучення *еї высочество*. Таке перекладацьке рішення сприяє створенню образу душі-героїні як такої, що визнає свою перевагу над іншими, про що у ВТ не йдеться. Отже, у цьому аспекті обидва ПТ виконують різновекторні функції відносно ВТ.

У другій строфі ВТ символічною виступає лексема «*Chariot*», яка серед своїх значень, зокрема символічних, має таке: «the chariot is drawn by what at first seems to be a pair of sphinxes but which is in fact a two-headed amphisbaena, symbolizing the hostile forces which one must subjugate in order to go forward» [11, с. 44]. Отже, по відношенню до душі *the chariot* виступає ворожою силою, яка намагається вторгнутися у неї, про що свідчить і контекст вірша: *Unmoved – she notes the Chariots – pausing –/ At her low Gate –/ Unmoved – an Emperor be kneeling / Upon her Mat* – [12, р. 859]. Душа лишається нерухомою – *unmoved*, тобто непохитною по відношенню до колісниць (ворожих сил), які зупиняються

перед її воротами. У ПТ1 та ПТ2 дане значення відтворюється, однак, більш експліцитно: *Дарма прибувають нові Колісниці / До задніх Воріт –/ Дарма Імператор плазує й дарує – Увесь білий Світ – [7, с. 95] – у ПТ1 та Еї не волнує столпотворення / Карет у ворот. / Пусть император сам на коленях / Стоит и ждёт [5]. У ПТ2 вжито нейтральну лексему *каре́та* (*carriage*) замість негативно забарвленої лексеми *колісниця* (*chariot*), хоча перекладач й використовує прийом ампліфікації, вживаючи лексему *столпотворення*, як спроби проникнення ворожих та чужих сил до душі, щоб передати тональність строфи, однак використання наведеної лексеми не компенсує втрат при передачі символічного значення, яким наділена у ВТ лексема *chariot*. Ці втрати полягають в елімінації оцінності та невідтворенні символічного значення цієї лексеми ВТ, причиною чому, ймовірно, слугує той факт, що перекладач не ідентифікував символічне значення лексеми *chariot*.*

Паралеллю до символу *дверей*, як символу кордону між своїм (світ душі) та чужим (все, що знаходиться поза її межами та не має до неї доступу), про які йшлося у першій строфі ВТ, виступають ворота (*Gate*). Ця лексема має такі символічні потрактування: «an entryway into an unknown place, or a place of great significance; it is a threshold, and may connect the living and the dead» [14]. За рахунок вживання цього символу Е. Дікінсон говорить про вхід до своєї душі як чогось дуже важливого та потаємного, адже доступ до неї мають лише вибрані. Очевидно, йдеться про її душу та тих небагатьох людей, яких вона «впустила» у своє затвірницьке життя. Протиставлення своєї душі тій величності та божественності за *воротами*, про яку згадувалося вище (*the divine Majority, the Chariots, the Emperor*), супроводжується вживанням епітета *low*, який також виконує самоіронічну функцію.

У ПТ1 перед лексемою *ворота* перекладачем вжито епітет *задні*, що у контексті філософсько-іронічної тональності ВТ неприпустимо, адже цей епітет наділений дещо побутовим відтінком, що різко знижує високу поетичну тональність ВТ. У ПТ2 перекладач, хоча й користується прийомом елімінації, адекватно відтворює символічне значення *воріт*. Душа поетеси залишається

неприсутньою навіть перед *Імператором* (*Emperor*), який, як відомо, асоціюється з силою та владою. У Е. Дікінсон цю лексему капіталізовано, що могло б наштотувати на думку про те, що поетеса говорить про самого Бога. Однак думку можна спростувати наявністю артикля *an* перед іменником *Emperor*. Як у ПТ1, так і у ПТ2 вжито словникові відповідники цієї лексеми, які адекватно передають непохитність душі перед силою та владою. Показово, що в обох перекладах не збережено лексему *Mat* (йдеться про «килимок» душі Е. Дікінсон), яку, на наш погляд, поетеса недаремно капіталізує та розміщує у фінальній (сильній) позиції строфи. За тлумачним словником, *mat* is «a piece of material placed at a door for wiping soiled shoe soles» [13]. Вживанням цієї лексеми поетеса імпліцитно апелює до *дверей* як символу кордону, що разом із акцентуванням того, що імператор стоїть на колінах (*Emperor be kneeling*), сприяє інтенсифікації прагнення сторонніх сил проникнути до світу душі поетеси. На наш погляд, випущення даної лексеми у ПТ1 та ПТ2 є не виправданим, оскільки такі перекладацькі рішення дещо послаблюють образ непохитної душі, який створює Е. Дікінсон.

Смисл третьої строфи зводиться до наступного: поза межами душі поетеси безліч людей (*an ample nation*), проте обирає вона лише одного, кого вважає достойним, а її рішення буде непохитним: *I've known her – from an ample nation – / Choose One – / Then – close the Valves of her attention – / Like Stone –* [12, p. 859]. Ці рядки звучать рефреном до першої строфи вірша. У ПТ1 та ПТ2 цю строфу передано наступними рядками відповідно: *Із цілої нації – надасть перевагу / Вона Одному – / Й закритися Клапану її уваги – / Мов кам'яному –* [7, с. 95] та *К себе одного из всего народа / Пустит она, / Потом у вниманья закроет входы – / Кругом стена* [5]. У зв'язку з цими рядками виникає паралель між тим, як обирає душа поетеси своє товариство і алюзією про богообраний народ. Епітет *ample* в українській мові має такі еквіваленти: «багатий на щось; (цілком) достатній (для чогось); просторий; детальний» [2, с. 86]. У російській мові еквівалентами лексеми *ample* виступають такі: «обильный, достаточный, просторный; обширный; пространный» [1]. Хоча серед значень цієї лексеми

превалюють такі, що характеризують якість, прикметники на позначення кількості теж наявні, тому український та російський епітети *цілої та всего* на позначення нації (народу) загалом можна вважати адекватними.

Метафору *valves of her attention* у ПТ1 передано за допомогою калькування – *клапани її уваги*, де *valves* перекладач передає словниковим відповідником лексеми, тобто у її прямому значенні, що фактично сприяє зміні стилістичного регістру оповіді та надає тексту технічного характеру. У ПТ2 значення лексеми *valves* відтворено більш успішно, адже перекладач адекватно сприйняв і відтворив думку Е. Дікінсон за рахунок прийому конкретизації – вживання російської лексеми *входы*.

Важливе смислове навантаження в сильній позиції вірша має лексема *stone*. В англійській картині світу *stone* має символічне значення: «a symbol of being, of cohesion and harmonious reconciliation with self; the hardness and durability of stone have always impressed men...; the stone when whole symbolized unity and strength» [11, с. 313]. Е. Дікінсон порівнює свою душу з каменем, адже їй притаманні цілісність, сила та стійкість. У ПТ1 перекладач вживає порівняння *мов кам'яному*. Камінь в українській лінгвокультурі має символічні значення, співзвучні англійському *stone*: «символ буття, означає міць і гармонійне примирення із самим собою; символ єдності й сили; символ непорушності, твердості; твердість, надійність каменю споконвіку вражала людей» [9]. У ПТ1 перекладач вдається до граматичної заміни, вживаючи замість англійського іменника *stone* український прикметник *кам'яний*, що значно послаблює символіку ВТ. Щодо ПТ2, перекладач використовує заміну – *stone* на *стена*. У російській лінгвокультурі лексема *стена* має і таке потрактування: «то, что невозможно преодолеть, осилить» [10], що зберігає не весь обсяг символічних значень лексеми *stone*, виключаючи стійкість і надійність, та сприяє частковому декодуванню символічного контексту ВТ.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Результати проведеного перекладознавчого аналізу доводять, що жодному з перекладачів не вдалося адекватно відтворити символіку вірша Е. Дікінсон, про що свідчать

значні відхилення від ВТ.

Перспективи подальших досліджень убачаємо у вивченні й виділенні лексико-семантичних груп символів у творчості Е. Дікінсон та дослідженні відтворення символічних значень засобами української та російської мов.

Джерела та література

1. Англо-русский словарь / [Мюллер В.К.]. – М.: Локид, 2000. – 688 с.
2. Англо-український словник / [Гороть Є.І. та ін.]. – Вінниця: Нова Книга, 2006. – 1700 с.
3. Гаспаров М.Л. Очерк истории европейского стиха / М.Л. Гаспаров. – М.: Фортуна Лимитед, 2003. – 274 с.
4. Дикинсон. Биография американской поэтессы Эмили Дикинсон [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.bibliotekar.ru/pisатели-19-veka/28.htm. – Название с экрана.
5. Дикинсон Э. Избранные переводы (пер. Б. Львов): [Электронный ресурс] / Э. Дикинсон. – Режим доступа: www.classicbook.ru/lib/sb/book/365/page/1.
6. Дікінсон Е. Лірика: Пер. з англ. / Упорядкув. та передм. С. Д. Павличко. – Київ, 1991. – 301с.
7. Кикоть В. Промені самотності: Поезії, переклади / В.Кикоть. – Черкаси: Сіяч, 1998. –136 с.
8. О творчестве американской поэтессы Эмили Дикинсон: Литературный факультатив для библиотекарей / ЦРБ им. 1 Мая; сост. гл. методист Е.В. Малышева. – Н. Новгород, 2003. – 15 с.
9. Словник символів [Электронный ресурс] / [О.І. Потапенко та ін.]. – К.: Редакція часопису «Народознавство»,1997. – Режим доступу: ukrlife.org/main/evshan/symbol.htm.
10. Толковый словарь русского языка [Электронный ресурс] / С.И. Ожегов– Режим доступа: ozhegov.info/slovar/?ex=Y&q=СТЕНА.
11. A dictionary of symbols: Second edition / J. E. Cirlot. – London: Routledge & Kegan Paul, 1971. – 419 p.
12. Dickinson Emily. 1082 poems [Electronic Resource] / E. Dickinson. – 2012. – 1099 p. – Available from: www.poemhunter.com/i/ebooks/pdf/emily_dickinson_2012_5.pdf
13. Merriam-Webster online: Dictionary and Thesaurus [Electronic Resource]. – Mode of access: URL:www.merriam-webster.com.
14. Online Symbolism Dictionary [Electronic Resource]. – Mode of access: URL: www.umich.edu/.../symbolismproject/symbolis... – Title from the screen.

Панасенко Катерина. Анализ адекватности воссоздания символики стихотворения Эмили Дикинсон «The Soul selects her own Society» в переводе (на

материале украинского перевода В. Кикотя и русского перевода Б. Львова). В статье внимание уделяется воссозданию символики стихотворения Э. Дикинсон «The Soul selects her own Society» в украинском и русском переводах, что принадлежит к актуальным вопросам переводоведения. Задачи статьи сводились к проблемам выделения, декодирования символов стихотворения при условии осуществления сопоставительного переводоведческого анализа текста оригинала с текстами переводов, что стало новым шагом в исследовании рецепции творчества поэтессы носителями вышеуказанных языков. Проведенный анализ позволил установить, что, как украинскому, так и русскому переводам стихотворения свойственны определённые погрешности при воссоздании символики оригинала, что проявляется в изменении модальности оригинала при воссоздании символического контекста, нераспознавании символов и невнимании к единицам, несущим или предполагающим символическое значение. При воссоздании символики данного стихотворения переводчикам не удалось достичь адекватности.

Ключевые слова: перевод, адекватность, символ, исходный текст, текст перевода, переводоведческий анализ.

Panasenko Katherine. The adequacy analysis of reproducing symbols of the poem «The Soul selects her own Society» by Emily Dickinson in translation (on the basis of Ukrainian and Russian translations by V. Kykot and B. Lvov). The article deals with the problem of reproducing symbolism of the poem «The Soul selects her own Society» by E. Dickinson in Ukrainian and Russian translations, being a crucial issue in translation science. The tasks of the article consist in selecting and decoding symbols of the poem and in performing comparative analysis of the source text and two target texts so that to establish the adequacy level of reproducing symbols in the latter. The analysis is a new step in studies of E. Dickinson's artistic legacy perception by Ukrainian and Russian native speakers. It has become possible to conclude that both Ukrainian and Russian translations of the poem have certain drawbacks including the change of modality while reproducing symbolic context of the original text, non-recognition of symbols and disregard for units carrying or implying a symbolic meaning. Both translators failed to achieve adequacy while reproducing symbols; playing a very important role in the poem.

Key words: translation, adequacy, symbol, source text, target text, comparative analysis.

Стаття надійшла до редколегії

06.03.2014

Панасенко Катерина Олександрівна – аспірант кафедри перекладознавства та прикладної лінгвістики Херсонського державного університету.